

Curriculumwaaier structureert en verheldert gesprek

Curriculumontwikkeling, hoe bedoel je?

Niets maakt zo veel los als een discussie over wat leerlingen wel en niet moeten leren op school. En dat is maar goed ook, want dat betekent dat we het belangrijk vinden. Maar hoe voer je een goede discussie over het curriculum? Wat komt er kijken bij een schoolspecifiek, vakoverstijgend curriculum en waar begin je als je als leraar losser van de lesmethode een goed leerplan wilt maken? De nieuwe curriculumwaaier van SLO geeft structuur en zorgt voor een kwaliteitscheck, zo blijkt uit de ervaring van docenten.

“Leraren moeten meer zeggenschap krijgen over het curriculum. Dat is een uitspraak die je regelmatig hoort in de discussie over het onderwijs. Maar wat wordt er precies mee bedoeld? Gaat het over het landelijke curriculum, of over wat leerlingen op school of in de klas leren? Je praat snel langs elkaar heen. Daarom hebben wij de curriculumwaaier ontwikkeld”, zegt Nienke Nieveen, onderzoeker bij SLO en universitair hoofddocent bij de Eindhoven School of Education. Samen met haar collega Marjo Berendsen, leerplanontwikkelaar en vakexpert Kunst & cultuur, stond zij aan de wieg van de curriculumwaaier. Die kan op een speelse manier helpen om het gesprek over het curriculum helder te krijgen, waar het precies over gaat en wie betrokken zijn. Er ligt een schat aan wetenschappelijke kennis en informatie onder waar iedereen die werkt aan curriculumontwikkeling zijn voordeel mee kan doen. Berendsen: “Het is ook best lastige materie voor scholen en leraren. We willen hen graag ondersteunen en inspireren bij curriculumontwikkeling.”

“Het is spannend en uitdagend voor je vak.”

De landelijke kaders voor het onderwijs worden vastgesteld door de overheid. Het is aan scholen en leraren om deze voor alle leerlingen verder uit te werken en aan te vullen tot een coherent curriculum dat toekomstgericht is, gebaseerd op de visie van de school. Idealiter zorgen leraren en schoolleiding samen voor een curriculum dat actuele ontwikkelingen in de vakken en leergebieden volgt. Een mooi voorbeeld daarvan vormen de Geo Future-scholen in het voortgezet onderwijs. Op deze scholen krijgen leerlingen een nieuw vak dat specifiek gericht is op de grote vraagstukken, de ‘grand challenges’ van deze wereld, zoals klimaatverandering, voedselvoorziening of ‘smart cities’. De modules, bestaande uit acht tot tien lessen, die leerlingen volgen zijn vakoverstijgend. Leerlingen gaan aan de slag met een actueel vraagstuk van een bedrijf of kennisinstituut en leren creatief denken in oplossingen.

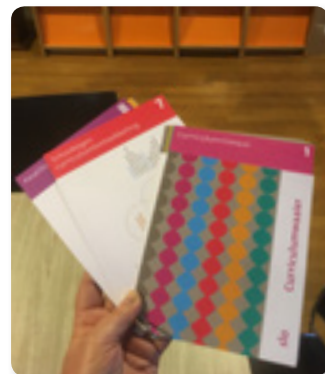
Vakoverstijgend

“Een pittige klus voor docenten en scholen om dit curriculum te ontwikkelen. Als docent moet je over de grens van je eigen vak kunnen en willen kijken. Het gaat immers over aardrijkskunde, maar ook over biologie of natuurkunde. De didactiek van ontdekkend leren, contacten met bedrijven en kennisinstellingen: het hoort

Dynamiek van curriculumontwikkeling in elf kaarten

De curriculumwaaier brengt in elf kaarten belangrijke aspecten van curriculumontwikkeling in beeld, zoals de niveaus waarop je een curriculum ontwikkelt, het curriculaire spinnenweb, kwaliteitscriteria en evaluatiemethoden.

Op de kaarten worden termen en modellen besproken. In de digitale variant is het mogelijk door te klikken naar meer informatie, tools, stappenplannen en animaties.

er allemaal bij”, zegt Michiel van Houtum, onderwijsmedewerker bij het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap (KNAG) en betrokken bij de ontwikkeling van de Geo Future-scholen waarvan er inmiddels al meer dan dertig zijn. De beroepsorganisatie certificeert de ontwikkelde modules en ondersteunt docenten, bijvoorbeeld door workshops aan te bieden en kennis te delen met elkaar. Zo kregen Geo Future-docenten onlangs een presentatie over de curriculumwaaier en oefenden ze met curriculumopdrachten. Van Houtum, zelf ook opgeleid als leraar aardrijkskunde: “Geo Future-onderwijs is iets wat echt vanuit de docenten zelf wordt ontwikkeld en niet van bovenaf wordt opgelegd. Zij zijn vooral vooruitstrevend en enthousiast om iets nieuws uit te proberen.” Van Houtum denkt dat de curriculumwaaier en met name het curriculaire spinnenweb meerwaarde bieden aan de docenten die de Geo Future-modules, lessen en praktijkopdrachten ontwerpen, omdat het de discussie structureert en als kwaliteitscheck kan helpen. “Het is spannend en uitdagend voor je vak. Wij moedigen docenten aan om modules te ontwikkelen en samen aan de slag gaan. Wij zeggen steeds: probeer het gewoon.”

Alles in samenhang

Nieveen ziet dergelijke initiatieven met plezier ontstaan in het onderwijs. Ze wijst erop dat docenten die een schooleigen curriculum ontwerpen dat altijd in relatie met professionalisering van docenten en de schoolontwikkeling doen: “Die drie zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Het ontwikkelproces verloopt vaak schoksgewijs. Dat geldt voor docenten, die soms de diepte in moeten op hun vakgebied en daar tijd voor nodig hebben. En het geldt ook voor de schoolorganisatie. In dat opzicht is het ontwikkelen van een vakoverstijgend curriculum ook een ‘grand challenge’ voor de school. Daar is ruimte en tijd voor nodig; er moet een samenwerkingscultuur ontstaan en een gevoel van eigenaarschap. Leraren en schoolleiders moeten in staat zijn om met een helikopterblik naar de verschillende onderdelen van het nieuwe curriculum te

Spinnenweb: sterk en kwetsbaar tegelijk

Het curriculaire spinnenweb is een bekend model dat alle onderdelen van een curriculum in samenhang benoemt. Op alle niveaus (landelijk, op school-, klas- of leerlingniveau) komen deze elementen terug. Het blijkt een aansprekend beeld, zowel te gebruiken voor het analyseren van de huidige situatie als voor het beschrijven van de gewenste situatie. De metafoer van het spinnenweb laat zien dat een curriculum kwetsbaar is. Aan de ene kant is het flexibel, maar als je te sterk trekt aan één onderdeel, raakt het evenwicht verstoord en kunnen draden breken.

kijken. Zo kunnen zij ervoor zorgen dat het een samenhangend geheel wordt.”

Lerarenopleidingen

Uiteraard komt curriculumontwikkeling op de verschillende lerarenopleidingen aan bod. Voor studenten Nederlands en vreemde talen die de eerstegraads lerarenopleiding volgen, verzorgt Rick de Graaff, hoogleraar Didactiek Vreemde Talen aan de Universiteit Utrecht, een cursus curriculumontwikkeling. “We werken voornamelijk op macro- en mesoniveau: wat zijn de doelen en eisen die aan het taalonderwijs gesteld worden? Wat is de context waarbinnen dat in de school gebeurt en welke keuzes kun je als docent maken om je onderwijs in te richten? Welke alternatieven zijn er als je niet slaafs de methode wilt volgen? De studenten moeten denken vanuit de eindtermen, het PTA en doelstellingen vanuit het

Europese referentiekader vreemde talen. Mijn studenten krijgen als opdracht bijvoorbeeld: ontwikkel een leerlijn, voor een onderwijsperiode van twee maanden voor schrijfvaardigheid op havo 4-niveau. Ze ontwikkelen voorstellen voor opdrachten, evaluatie en toetsing.”

Vinden de studenten dat moeilijk? De Graaff ziet ze er wel mee worstelen. “Maar het helpt enorm als ze werken met modellen, zoals in de curriculumwaaier, want dan krijgen ze meer grip op de praktijk en de context. De meeste studenten zijn nog niet zo ervaren in het onderwijs en dan is het lastig om het grote geheel te zien. We gaan nader in op curriculumontwikkeling op de verschillende niveaus, bespreken Beoogd, Uitgevoerd en Geleerd curriculum (BUG-model) en dat die onderdelen niet automatisch uit elkaar voortvloeien. Er kan overal ruis op de lijn zitten. Als je als leraar werkt, ben je altijd onderdeel van een team. Niet iedereen hoeft dezelfde expertise te hebben van een vak of van curriculumontwikkeling. Belangrijk is dat je een goed gesprek kunt voeren, elkaar kunt aanvullen. Voor mij betekent curriculumbewustzijn dat studenten het belang zien van zicht op het grote geheel waarbinnen zij onderwijs geven. Dus het ‘waartoe’ van hun vak. En dat er veel manieren zijn om dat te bereiken en dat de manier waarop dat op een school al jaren gebeurt niet altijd de beste hoeft te zijn. Je moet altijd kritisch blijven kijken en bewuste keuzes maken.”

Muzieklessen

Een jonge, enthousiaste docent die amper twee jaar voor de klas staat. Kun je daarvan verwachten dat hij intensief met curriculumontwikkeling bezig is? Zeker wel, vindt Wim Steenbakker, die wiskunde en muzieklessen geeft op het Ostrea Lyceum in Goes. Vorig jaar studeerde hij af aan het conservatorium Codarts als muziekdocent en behaalde hij zijn diploma aan de lerarenopleiding als wiskundeleraar. Steenbakker probeert zijn muzieklessen zo goed mogelijk te laten aansluiten bij de interesse van de leerlingen. “Dat is ook het mooie van muziekonderwijs. Je kunt het actueel maken en er je eigen, authentieke aanpak in kwijt. Zo werk ik met 3-vwo nu aan singer/songwriterproject, met onder andere de populaire Ed Sheeran. We bespreken teksten en muziek, we zingen nummers van hem. Hoe schrijf je een song, waar komen inspiratiebronnen vandaan, welke akkoorden kun je gebruiken, hoe kun je muziek spannender maken: al die onderdelen komen aan bod. Leerlingen maken in groepjes zelf ook muziek. Ze moeten samenwerken, onderling partijen verdelen en als slotstuk een song zingen voor de klas.” Daarnaast werkt hij mee aan het ontwikkelen van de nieuwe topmodule ARTS, waarin verschillende

slo 6

kunstdisciplines aan een gezamenlijk thema worden verbonden.

Een eyeopener

Tijdens zijn beide opleidingen kwam curriculumontwikkeling wel aan bod, maar dat werd niet zo expliciet benoemd. Steenbakker verbaast zich er eigenlijk een beetje over. “Natuurlijk kregen we handvatten aangereikt om lessen te ontwerpen. Om te onderzoeken, te brainstormen en leerdoelen te formuleren en een raamplan te maken. Maar ik dacht daarbij niet aan curriculumontwikkeling, dat leek me meer iets voor de landelijke discussie over het onderwijs.”

Dat beeld veranderde toen Steenbakker een workshop curriculumontwikkeling volgde die hij kreeg aangeboden als genomineerde voor de OnderwijsTopTalentPrijs 2017. Het conservatorium had hem als innovatieve en bevlogen student daarvoor voorgedragen. In de workshop van SLO maakte hij samen met twee wiskundecollega's van zijn school kennis met de curriculumwaaier. Als opdracht maakten ze een opzet voor een vakoverstijgend project. Ze bedachten het project *Wiskunst*. Leerlingen moeten daarin onderzoeken waar wiskunde in de kunst voorkomt, zoals bij de grafisch kunstenaar Escher of in de muziek, bij Bach bijvoorbeeld. “Met behulp van een stappenplan, de curriculumwaaier en het curriculaire spinnenweb gingen we aan de slag om te brainstormen, leerdoelen te formuleren om zo het raamplan vorm te geven. Bij elk onderdeel stelden we elkaar vragen en hebben we leerdoelen geformuleerd. Door steeds het waarom te bespreken en te verantwoorden kwamen we tot een hoger niveau van denken en ontstond er een raamplan dat relevantie, consistentie, bruikbaarheid en effectiviteit weergaf.”

De veelzijdige docent heeft in dit project de vakken die hem interesseren mooi gecombineerd. Als op zijn school volgend jaar twee locaties worden samengevoegd, is het organisatorisch mogelijk om het project uit te voeren. Steenbakker ziet ernaar uit en vindt het in ieder geval belangrijk voor zijn ontwikkeling als docent om dergelijke projecten te ontwerpen.

Voorbeeldmateriaal en toolkit

Nieveen en Berendsen vinden het fijn om te zien dat het materiaal dat zij ontwikkelen op zulke verschillende manieren wordt benut. De modellen die in de curriculumwaaier kort worden uitgelegd gaan binnenkort vergezeld van verwerkingsopdrachten en nodigen uit om te bespreken welke concrete stappen er gezet kunnen worden. Ook online zijn er veel (uitgewerkte) voorbeelden te vinden van leerlijnen, stappenplannen en checklists. Berendsen: “Vooral als er

Fotografie: ©Freddie Westerhof

“Niet iedereen hoeft dezelfde expertise te hebben van een vak of van curriculumontwikkeling. Belangrijk is dat je een goed gesprek kunt voeren, elkaar kunt aanvullen.”

een concrete aanleiding is, gaat de discussie over het curriculum lopen. Dat is begrijpelijk want als een school in een veranderproces zit, of docenten een nieuw vak ontwikkelen of willen integreren, dan kunnen ze het direct toepassen op hun eigen situatie. We merken dat er veel behoefte is aan praktische informatie.”

Wetenschappelijke kennis over curriculumontwikkeling vertaald naar de praktijk, het curriculaire spinnenweb, voorbeelden en oefeningen: alles wat scholen, docenten en lerarenopleidingen kan helpen om zich te blijven ontwikkelen is nuttig en nodig. Het onderwijs is immers altijd in beweging.

7 slo

Blijven ontwikkelen

Alle leraren maken tijdens hun opleiding kennis met curriculumontwerp. In de beroepspraktijk kunnen zij hun kennis en vaardigheden verder uitbouwen.

SLO beschikt over kennis en materialen die in samenspraak met leraren en opleiders zijn ontwikkeld. Deze zijn - net als de online curriculumwaaier - te vinden op: <http://curriculumontwerp.slo.nl>

Meer informatie

Marjo Berendsen: m.berendsen@slo.nl

Nienke Nieveen: n.nieveen@slo.nl